

«Baixar a Barcelona»

La identitat sarrianenca davant l'expansió de la Barcelona metropolitana

ipec

Raül Márquez Porras, Miguel Doñate Sastre, Pablo Romero Noguera
Col·lectiu per a la Recerca Social i Autònoma (COPSAT)

La recerca que presentem en aquest número de la *Revista d'Etnologia de Catalunya* duu un títol, «Baixar a Barcelona», que n'explica en part l'origen i alguna de les conclusions: «Baixar a Barcelona» és la veu dels qui encara avui es desplacen de Sarrià al centre de la ciutat com si els anys no haguessin passat; és l'expressió d'un viure Sarrià com si encara fos una vila independent. Més enllà de les fronteres físiques, arquitectòniques, urbanístiques, cada cop més diluïdes per l'urbanisme homogenitzador del model barceloní, semblen existir-ne d'altres de simbòliques, que es condensen en la persistent consciència de poble d'una part de la gent de Sarrià. El subtítol, *La identitat sarrianenca davant l'expansió de la Barcelona metropolitana*, és prou explícit; una formulació més prosaica d'aquesta connexió entre passat i present que hem trobat i que aquí estudiem en totes les seves dimensions, des d'aquella més naturalment viscuda i sentida fins a aquella més explicitada i construïda de la reivindicació política.

Aquesta recerca és un primer pas en pro d'una comprensió global del que va comportar l'annexió de l'antic poble de Sant Vicenç de Sarrià a Barcelona, el 1922. L'estudi d'aquest procés pensem que pot dotar d'elements

■ Utilització d'una il·lustració publicada a *L'Esquella de la Torratxa* (1/11/1921) al cartell dels actes commemoratius del 60è aniversari de l'annexió de Sarrià. ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE SARRIÀ

útils per aprofundir en la comprensió de processos anàlegs viscuts pels altres pobles del pla de Barcelona i, fins i tot, d'altres latituds, on l'expansió de les grans ciutats ha arrabassat també la independència administrativa de certs municipis. El tema general és l'impacte que l'urbanisme i la urbanització consegüent tenen en les identitats locals, una qüestió àmplia però que abordem des de l'estudi del cas concret de Sarrià, últim dels municipis autònoms del pla de Barcelona annexionat a la gran ciutat. Hem provat d'analitzar antropològicament aquest procés històric transcendent-ne la dimensió politicoadministrativa,

emfatitzant com fou viscut i com és vist encara pels veïns de Sarrià.

Els interrogants que han guiat aquest estudi fan referència a la identitat sarrianenca abans de l'annexió, als elements que la integren, a la seva evolució un cop perduda l'autonomia, tenint en compte, entre altres factors, l'influx de la identitat barcelonina present. També hem provat de fer una reconstrucció detallada del procés d'agregació, de com fou viscut col·lectivament i individual, i de les diferents respostes que suscità. En tot moment, i d'acord amb la perspectiva antropològica adoptada, hem volgut subratllar les dimensions viscuda i simbòlica de tot aquest procés. Seguint Fredrik Barth (1976), la *identitat* l'entendem com un procés complex de construcció per contrast (i en contacte) amb d'«altres» que es perceben com a «diferents», a partir de dicotomies diferenciadores i en una dinàmica que es dilata en el temps. Tal com reflecteixen els textos i el testimoni d'alguns veïns, la identitat local pròpia —pertanyer a Sarrià— es vincula a un món tradicional, rural i menestral, de relacions de proximitat, mentre l'«altra» —la identitat supralocal al·lògena, barcelonina— apareix associada amb la modernitat, la indústria i els serveis, l'anonimat. Seguint Ignasi Terradas (2004), podem dir que a Sarrià ens acostem a una «identitat viscuda», més natural i propera a uns paisatges senti-

mentals i uns horitzons compartits, forjats en una quotidianitat històricament de pagès, i que en el llarg procés que culmina amb l'annexió a Barcelona es veu forçada a projectar-se, explicitant-se en una construcció que la lògica de la «identificació juridicopolítica» tendeix a fixar. Enfront d'unes representacions metropolitanes modernitzadores i portadores del progrés, però que des de Sarrià s'identifiquen amb una indústria i una massificació alienadores i una gestió administrativa llunyana i malbaratadora, s'hi oposen unes categories (prosperitat, benestar...) que tendeixen a la idealització, precisament perquè el món de ressonàncies prístines que es reivindica s'està transformant.

Sarrià havia estat un poble eminentment pagès fins a final del segle XVIII, si bé durant el segle XIX, arran de la crisi de l'agricultura, evolucionà cap a la menestralia de la construcció afavorida per l'expansió urbana, industrial i d'infraestructures de Barcelona i de tot el pla. Aquesta transformació no s'aturà aquí ja que, com a tot el territori català i més enllà, el segle XIX fou un període de canvis profunds en la seva estructura social, econòmica i política, i consegüentment en la seva configuració i identitat pròpies. A més, cal afegir-hi la creixent presència de membres de les classes benestants barcelonines que trobaven a Sarrià un enclavament privilegiat on instal·lar la seva segona i de vegades primera residència. Situat al nord-oest del pla i amb el seu nucli urbà al peu de la falda de Collserola, Sarrià era dels municipis més allunyats de la metròpoli en expansió. Aquesta llunyania, que apareix reiteradament com a argument en contra de l'annexió, es veia reforçada per la infinitat de camps, terres ermes i, fins i tot, de

■ Una de les manifestacions celebrades a Sant Vicenç de Sarrià la tardor de 1921 en contra de l'annexió. ARXIU MUNICIPAL DEL DISTRICTE DE SARRIÀ-SANT GERVASI

■ Cartell que es penjà als comerços de Sant Vicenç de Sarrià durant les jornades de vaga del novembre de 1921. ARXIU MUNICIPAL DEL DISTRICTE DE SARRIÀ-SANT GERVASI

finques d'estiu que separaven un nucli urbà de l'altre, i va ser un element més que permeté a Sarrià resistir als *Reales Decretos de Agregación* que el 1896 i el 1903 comportaren l'annexió de la resta de municipis del pla de Barcelona.

L'estudi se centra en el moment de l'annexió (1922), prenent Sarrià, les institucions i organismes i els veïns i representants com a unitat d'anàlisi. La font principal de material etnogràfic per estudiar-ho ha estat la documentació històrica existent, que s'ha vist complementada amb alguns testimonis de persones que havien viscut si no el moment de l'annexió, sí

l'herència de la lluita i del greuge per la independència perduda. La documentació d'arxiu, d'una riquesa i diversitat sorprenents, es mostra molt pertinent per a l'estudi de la qüestió identitària: els documents (de caire polític, periodístic, associatiu o privat) estan carregats d'una dimensió simbòlica que permet reconstruir els elements de la identitat sarriana. En els documents administratius apareixen, juntament amb arguments de caràcter tècnic, aquests altres referents a una emotivitat i sentimentalitat aliena a les quadratures burocràtiques, és a dir, pertanyents a l'esfera esmentada del simbòlic, del que tradicionalment entenem per cultura des de l'antropologia, una combinació d'arguments que s'esgrimiren durant tot el procés i, amb modificacions, també durant l'època posterior i fins a l'actualitat.

Entre els arguments estrictament legals, que es basaven en la mateixa *Ley municipal de 1876* que regulava les agregacions, trobem el fet que el municipi de Sarrià estava separat del de Barcelona i no es confonien les edificacions. Uns altres requisits de la llei també s'incomplien, com ara el fet que el consistori es trobava en números vermells o que Sarrià destorbés l'eixamplament de la capital. En-

tre les raons extralegals, s'adduïa la pau i tranquil·litat del poble davant del bullici de la metròpoli industrial o l'excel·lència alimentària i de les condicions climàtiques. També, sovint, s'advertia de la possibilitat de revoltes per la manca de respecte a la voluntat del poble (l'Estatut de Catalunya establia que en les agregacions era necessari el vistiplau d'un 80% de la població afectada, i a Sarrià la gran majoria hi estava en contra) i del perill d'un augment de preus del lloguer i dels aliments o de la competència amb el comerç barceloní. D'altres vegades, simplement es reclamava el dret de Sarrià a regir-se de manera autònoma perquè «tiene un abolengo de más de mil años de existencia» (paraules del diputat monàrquic Sala al Congrés dels Diputats el 8 de novembre de 1921) o una «personalidad moral reconocida» (*La Publicidad*, 7 de novembre de 1921).

Malgrat els dubtes legals, el suport polític que rebia Sarrià, la resistència ciutadana amb manifestacions i vagues..., el 4 de novembre de 1921 s'aprovà el *Real Decreto* que comportava l'annexió efectiva de Sarrià l'1 d'abril de 1922. Tot i el desencís per la fi de l'autonomia municipal, aquesta «identitat» sarrianenca —a cavall entre una identitat viscuda i una identificació juridicopolítica— i el moviment reivindicatiu que l'acompanyava continuarien amb més o intensitat menys fins a l'actualitat, si bé, aquesta és una línia de recerca que tot just comencem a desenvolupar.

Una bona part de les fonts documentals analitzades provenen de l'Arxiu Municipal del Districte de Sarrià-Sant Gervasi. Dipositari d'un ric fons al qual han contribuït associacions i veïns de Sarrià, cal destacar per a aquesta recerca els llibres d'actes de l'Ajuntament de Sarrià, del Consell de Districte III (al qual pertanyia Sarrià fins a l'actual divisió de districtes), les col·leccions de

revistes com *El Sarrianès* (1895-1903) i, especialment, el grapat de carpetes referents al procés d'annexió. S'hi arreplega tot tipus de documentació generada a partir de la segona meitat del segle XIX (quan des de Barcelona es començà a treballar l'agregació dels pobles del pla): actes del ple de l'Ajuntament; cartes adreçades per l'alcalde reclamant el suport a altres municipis, a polítics catalans i espanyols, etc.; informes administratius on es constaten o reivindiquen trets diferencials de Sant Vicenç de Sarrià; recull de les sessions a les Corts espanyoles on es tractà el tema; legislació; informes d'actuació, d'estratègia en defensa del municipi; recopilacions sobre els processos anteriors; llistes de signatures de suport de personatges il·lustres, etc.; documentació de la Junta de Defensa de Sarrià, dels partits que convoquen actes en contra de l'annexió; notes descriptives sobre els actes pro independència; reculls i notícies de premsa de l'època, i cartells, entre d'altres. L'anàlisi de tota aquesta documentació, com dèiem, ens ha permès reconstruir el que succeí a Sant Vicenç de Sarrià els anys anteriors a l'annexió, com es va viure el procés, com s'articulà l'oposició política i social a l'annexió, etc.

També han tingut la seva importància els arxius (i publicacions) d'associacions com el Centre Excursionista els Blaus —fundat el 1920— o l'Associació de Veïns de Sarrià —constituïda formalment el 1960—, principals baluards per a la defensa del que es considera la identitat diferenciada respecte de Barcelona. Aquesta anàlisi, juntament amb xerrades amb alguns dels seus membres, cert treball d'observació i el contacte amb altres informants, ens ha possibilitat fer petites «incursions» en la història contemporània de Sarrià i en la «vivència» (actual) de la identitat sarrianenca, origen i estímul primer d'aquest treball i nova línia de recerca sobre la qual avui dia estem treballant. ■

BIBLIOGRAFIA

Barth, F. *Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales.* Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 1976.

Terradas, I. «La contradicción entre identidad cultural e identificación política», *Quaderns del Institut Català d'Antropologia* (2004), 20, p. 63-79.

Toscas Santamans, E. *L'Estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1780-1860).* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

DOCUMENTS

Extracto Oficial de la Sesión celebrada en el Congreso de los Diputados, n. 86, 8 de novembre de 1921.

Ley Municipal de 16 diciembre de 1876

«Mitin en el Spring». *La Publicidad*, 7 de novembre de 1921.

Real Decreto de Agregación de 20 de abril de 1897

Real Decreto de Agregación de 9 de julio de 1903

Real Decreto de Agregación de 4 de noviembre de 1921